

І.С. Войтович,
аспірант;
Ю.М. Галатюк,
кандидат педагогічних наук, доцент;
В.О. Мислінчук,
викладач
(Рівненський гуманітарний університет)

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ВМІНЬ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ

Розглянуто теретичні та методичні аспекти фахової підготовки вчителів фізики в межах акмеологічного підходу; описано спосіб формування творчих педагогічних вмінь; технологія підготовки студента до використання методу моделювання в професійній діяльності.

Кардинальні зміни, що відбуваються в суспільстві, не можуть не позначитись на реформуванні освіти, і зокрема вищої школи. Основним завданням, що диктується часом, є підготовка висококваліфікованих професіоналів, конкурентно-спроможних, готових до ринкових і демократичних перетворень, здатних жити і творити в інформаційному суспільстві [1].

Серед нових наукових напрямків, які дають змогу певною мірою вирішувати цю проблему, варто виділити акмеологію. Аналіз ряду науково-методичних публікацій [3–5, 9, 10] свідчить, що акмеологічний підхід є одним із продуктивних напрямків підготовки спеціалістів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Акмеологія (від грецьк.– *акме*– "розквіт, вершина, вищий ступінь") – комплекс наукових дисциплін, об'єктом вивчення яких є людина в динаміці самоактуалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в різних життєвих сферах, професійній діяльності. Шляхи і засоби формування спрямованості професійної діяльності, стимулювання здобуття професійної компетентності, закономірності, умови та фактори реалізації творчого потенціалу спеціаліста – основні проблеми, які є предметом вивчення і дослідження акмеології.

Акмеологічний підхід здійснюється через розробку і впровадження відповідних технологій, об'єктом вивчення яких є людина в динаміці самоактуалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в професійній діяльності [3, 5]. Основною акмеологічною проблемою є аналіз того, як саме відбуваються ці процеси і чи існує можливість цілеспрямованого впливу на них. Серед чинників, що впливають на процес формування кваліфікованого спеціаліста, виділяють [2]: суб'єктивні (мотиви, вміння і здібності), об'єктивні (створення чи існування сприятливих умов), суб'єктивно-об'єктивні (зумовлені міжособистісними відносинами). Головна роль тут відводиться суб'єктивним чинникам, зокрема вмінням та здібностям педагога. Розроблена Г.С. Даниловою на засадах акмеологічного підходу модель професіоналізму педагога, органічно поєднує компетентність, особистісну орієнтацію, морально-духовну культуру та акмеологічну професійну позицію. Під особистісною орієнтацією розуміють усвідомлення власної соціальної значущості, відповідальність перед суспільством за результати своєї педагогічної діяльності, її відповідність морально-духовним цінностям суспільства, гуманному особистісно-орієнтованому підходу, забезпечення об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів. Морально-духовна культура вчителя визначає його норми поведінки та професійної етики і включає в себе моральну свідомість, моральну діяльність, моральні відносини. Вихідним моментом формування морально-духовного світу особистості є знання, а основою – світоглядні сприйняття та уявлення.

Професійна компетентність виступає однією з найголовніших складових професіоналізму педагога з точки зору акмеологічного підходу. Під компетенцією (з лат. *competentia*– "відповідальність") розуміють [2] коло повноважень особи, питань, з яких вона має певні знання і досвід. Для педагога виділяють такі складові професійної компетенції: психолого-педагогічні і соціальні знання, теоретико-практичні й методичні знання, педагогічні вміння та здібності. Теоретична готовність учителя до педагогічної діяльності передбачає наявність у нього аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних умінь, практична ж – виявляється в зовнішніх умінь.

Висловлюються різні позиції щодо класифікації основних вмінь педагога. Наприклад, Г.С. Даниловою запропоновано наступний огляд педагогічних умінь [2]: аналітичні, прогностичні, проєктивні, рефлексивні, організаторські, комунікативні. Проте, на нашу думку, в цей перелік обов'язково мають потрапити творчі пізнавальні вміння. Адже в професійній діяльності педагога можна виділити, принаймі, три рівні її реалізації: нормативно-репродуктивний, адаптивно-перетворюючий та творчо-пошуковий. Саме для здійснення професійної діяльності на третьому вищому рівні, який характеризується відходом від шаблонних стереотипних способів діяльності, необхідно відповідним чином забезпечувати підготовку спеціалістів навчальними закладами. Отже, фахова підготовка спеціалістів має бути спрямована не лише на засвоєння нормативних схем професійної діяльності, а на формування інтересу та творчих умінь для створення (знаходження) власних оригінальних підходів до цієї діяльності. Вміння ставити перед собою завдання та творчо їх вирішувати є одним з основних критеріїв якісної фахової підготовки педагога. Спираючись на результати досліджень провідних науковців [7–9, 11] та власні спостереження ми хочемо виділити такі фактори, що впливають на формування у студентів творчих педагогічних умінь у навчальному процесі з фізики у ВНЗ: зовнішня і внутрішня мотивація; забезпечення раціональної організації навчального процесу та керування ним; застосування творчих методів та прийомів для досягнення поставлених цілей; забезпечення володіння творчими вміннями і прийомами діяльності.

Специфіка педагогічної творчості (а отже і творчих вмінь педагога) полягає, перш за все, в спрямованості на вдосконалення існуючих та створення нових форм, методів і засобів педагогічної діяльності, здатності педагога прогнозувати та моделювати навчальний процес, відшукувати і застосовувати засоби зацікавлення учнів, нові форми навчальних занять, способи ефективного використання комп'ютерних технологій в навчальному процесі. Проблема пошуку шляхів підвищення ефективності навчання фізики дуже тісно пов'язана з виявленням тих методів, форм і засобів, які найбільш сприятимуть залученню учнів до активної пізнавальної діяльності, формуватимуть пізнавальний інтерес та пізнавальні вміння, які в свою чергу забезпечать гармонійний розвиток особистості із сучасними світоглядними уявленнями, переконаннями, прагненням пізнати довколишній світ, вмінням реалізувати себе, використати свої здібності. Пізнавальні вміння, без яких не можливе професійне кваліфіковане виконання обов'язків педагога, можна отримати лише в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Отже, для того щоб залучити студентів до формування їх творчих педагогічних вмінь, потрібно навчити їх пізнавати: сформувані їх творчі пізнавальні вміння.

Педагогічні вміння формуються протягом всього часу діяльності вчителя, проте основа закладається ще в стінах навчального закладу. В Рівненському державному гуманітарному університеті підготовка майбутніх вчителів фізики здійснюється шляхом поєднання сукупності акмеологічних технологій з високим рівнем науково-методичного та комп'ютерного забезпечення. Зусилля викладачів спрямовуються на формування професійних знань та вмінь щодо організації різних видів навчальної діяльності, постановки фізичного експерименту, розв'язування творчих педагогічних завдань, використання сучасних інформаційних технологій та технічних засобів навчання, психолого-методичне забезпечення навчальних занять. Як показують результати проведеного нами дослідження, досить ефективним методичним прийомом, який дозволяє активізувати навчальну діяльність студентів і сприяє формуванню їх творчих педагогічних вмінь, є плановане систематичне залучення їх до вирішення змодельованих педагогічних ситуацій різноманітного характеру. В межах нашої проблеми педагогічне моделювання слід розглядати як засіб реалізації акмеологічної стратегії фахової підготовки в сучасних умовах. Адже в основі акмеологічної підготовки майбутніх вчителів фізики є "проектування студентом під керівництвом викладача теоретичної і експериментальної діяльності" [4] та вміння творчо організувати пізнавальну діяльність.

Набувши статусу загальнонаукової категорії, моделювання успішно застосовується у всіх сферах наукової і педагогічної діяльності. Мисленні (ідеальні) моделі є основою теоретичного мислення. В даному контексті педагогічні моделі є основою професійного мислення вчителя. Будучи представлені матеріалізованими засобами (мовою, знаками), вони є орієнтувальною основою професійної діяльності. Варто відмітити, що модель виконує не тільки евристичну, але і прогностичну функцію, що для нас дуже важливо. Модель може бути як вторинною стосовно модельованої системи, так і первинною стосовно неї. В якості первинних моделей щодо об'єктів, які моделюються, виступають проекти, розпорядження, прогнози і т. ін. Виходячи з цього, можна стверджувати, що моделювання – один з основних засобів, володіти і використовувати який повинен педагог прогнозуючи, передбачаючи, проектуючи навчальний процес в цілому чи окремі його фрагменти.

Перший етап – це моделювання фрагмента творчої навчальної діяльності на основі її системно-структурного аналізу. Цей етап має на меті засвоєння студентами технологій проектування різних фрагментів творчої навчальної діяльності, виходячи з парадигми, що організація будь-якого виду навчальної діяльності може бути технологізована, тобто являти собою певну технологічну систему, яка включає в себе систему дидактичних цілей організації даного виду навчальної діяльності; систему дидактичних вимог, дотримання яких забезпечує досягнення системи цілей; систему засобів організації навчальної діяльності, до складу якої входять система засобів проблемно-змістового забезпечення, засобів керування діяльністю, засобів забезпечення зворотного зв'язку (засобів контролю); а також методичні вказівки щодо їх застосування.

Важливим етапом у формуванні практичних умінь і навичок майбутніх вчителів є практична реалізація моделей, розроблених на рівні сценарію. Це здійснюється під час педагогічної практики, а також на практичних заняттях шляхом застосування технології ігрового навчання. Технологія ігрового навчання ґрунтується на ігровому навчанні і діловій навчальній грі. Нагадаємо, що ділова гра – це форма відтворення предметного і соціального змісту професійної діяльності, моделювання системи відношень, характерних для даного виду практики. Проведення ділової гри становить собою розгортання особливої (ігрової) діяльності учасників на імітаційній моделі, що відтворює умови та динаміку конкретного процесу [4]. Шляхом ділової навчальної гри здійснюється тестування педагогічної моделі на її придатність щодо практичної реалізації. Як правило, практика вносить свої корективи в розроблений педагогічний проект, збагачуючи при цьому педагогічний досвід вчителя.

Такий підхід ґрунтується на представленні навчальної діяльності як системи, з певною структурою основних компонентів. Модель, яка відображає діяльність, у певній її декомпозиції є одночасно засобом дослідження і результатом проектування.

Педагогічне моделювання творчої пізнавальної діяльності включає моделювання суб'єкта діяльності, засобів проблемно-змістового забезпечення, процедури діяльності, продукту діяльності, умов діяльності.

Моделювання навчальної діяльності розглядається як багаторівневий процес, виділяючи при цьому, як мінімум, три рівні: концептуальний, технологічний та рівень педагогічної реалізації.

На концептуальному рівні розробляється ідеальна модель навчальної діяльності як система. Описуються її компоненти і взаємозв'язки між ними. Визначаються дидактичні принципи організації діяльності та психологічні механізми її здійснення, а також аналізуються методологічні і кібернетичні аспекти. Цей рівень моделювання розглядається, як правило, на лекційних заняттях, і модель навчальної діяльності подається студентам у готовому вигляді.

На технологічному рівні визначаються засоби, методи і прийоми реалізації діяльності. Конкретизуються компоненти діяльності: модель суб'єкта, засоби, процедура, умови.

Рівень педагогічної реалізації передбачає розробку проекту на рівні сценарію. Останній конкретно описує дії суб'єктів навчального процесу на кожному етапі діяльності. Моделювання навчальної діяльності на технологічному рівні і на рівні педагогічної реалізації відпрацьовуються студентами на практичних заняттях та під час проходження педагогічної практики.

Потрібно зазначити, що проект, виконаний на найвищому рівні узагальнення (концептуальному рівні), є орієнтувальною основою, своєрідним технологічним інваріантом для проектування на нижчому (технологічному) рівні, а проект технологічного рівня слугує орієнтувальною основою для розробки конкретного сценарію діяльності. Матеріалізованим відображенням результату педагогічного моделювання на технологічному рівні є евристичний модуль творчої діяльності, який складається з окремих блоків: блок цілепокладання і мотивації, блок проблемно-змістового забезпечення, блок навчаючого впливу або керування діяльністю, інформаційний блок, блок контролю.

З цією метою, крім практичних та лабораторних занять зі шкільного курсу фізики з методикою викладання, в навчальний процес впроваджено спецкурси: "Основи науково-педагогічних досліджень", "Методика і методи організації науково-технічної творчості учнів", "Методика організації і проведення факультативних занять".

Програма спецкурсу "Основи науково-педагогічних досліджень" передбачає методологічну підготовку студентів до творчої пошукової діяльності, ознайомлення із методами педагогічних досліджень (педагогічне моделювання, системний підхід, історико-методологічний аналіз тощо). Таким чином, спецкурс "Основи науково-педагогічної діяльності" виконує пропедевтичну функцію у відношенні до інших двох (тому він читається раніше).

Лекційний курс спецкурсу "Методика і організація науково-технічної творчості учнів" передбачає вивчення психолого-педагогічних умов розвитку науково-технічної творчості, організаційної та навчально-методичної діяльності вчителя, з теоретичними засадами організації творчої пізнавальної діяльності за допомогою методів педагогічного моделювання. Метод моделювання є одним із методів наукового пізнання і є однією з основних складових компетентного педагога, педагога-новатора (дослідника), творчого вчителя. Лабораторний практикум спрямований на вироблення у студентів умінь організовувати технічну творчість учнів, моделювати, конструювати, виготовляти прилади, пристрої, діючі моделі. В основу практикуму покладена радіоелектроніка, що зумовлюється її провідною роллю в науково-технічному прогресі.

Під час вивчення спецкурсу кожен студент самостійно працює над розробкою та створенням демонстраційного приладу, установки, моделі тощо. При контролі роботи студентів особлива увага звертається на ступінь сформованості творчих вмінь та здібностей, які стануть в нагоді молодому вчителю в організації технічної творчості в школі.

Курс "Методика організації і проведення факультативних занять з фізики" має за мету підготовку майбутніх учителів фізики до практичної професійної діяльності, зокрема для формування знань, умінь та навичок у проведенні різноманітних факультативних занять з фізики, ознайомити студентів з науково-методичною літературою щодо організації і методики їх проведення та оволодіти особливостями підготовки до них [6].

Таким чином, у нашому ВНЗ здійснюється підготовка майбутніх вчителів до роботи в гуртках і факультативах з учнівською молоддю, формуються їх творчі пізнавальні вміння та інтереси, розвиваються їх креативні здібності, забезпечується диференційований та особистісно-орієнтований підхід в навчальній діяльності. Впровадження вказаних спецкурсів сприяє також активізації пізнавальної діяльності студентів, ознайомленню їх із особливостями роботи з окремими приладами та установками, навчає правильній експлуатації їх в шкільному фізичному експерименті. Підготовка майбутніх вчителів до організації пізнавальної діяльності сприяє виробленню в них самих вмінь та навичок творчої діяльності.

Очевидно, що важливим аспектом розглянутої проблеми є розробка і впровадження в навчальний процес суміжних навчальних курсів, об'єднаних єдиною акмеологічною стратегією формування творчого фахівця, системи акмеологічних навчальних технологій, що, власне, і буде предметом подальшого дослідження в цьому напрямку.

1. Андрущенко В. Ми повинні випускати конкурентноспроможного вчителя, готового до ринкових і демократичних перетворень, здатного жити і творити в інформаційному суспільстві // Освіта, 2003, 21–28 травня.–С.2–3.
2. Данипова Г.С Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті // Рідна школа, 2003, червень. – С.6–9.
3. Деркач А.А., Кузьміна Н.В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма. – М.: Просвещение, 1993. – 188 с.
4. Іваницький О.І. Сучасні технології навчання фізики в середній школі. – Запоріжжя: Прем'єр, 2001. – 266 с.
5. Кузьміна Н.В. Предмет акмеологии. – СПб: Питер, 1995. – 158 с.
6. Методика факультативних занять по фізиці: Пос. для учит. /О.Ф. Кабардин, С.И. Кабардина, В.А. Орлов и др.; Под ред. О.Ф. Кабардина, В.А. Орлова.– 2–е изд., перераб и доп.– М.: Просвещение, 1988.–240с.
7. Мотков А.А. Обучение техническому творчеству в педвузе.– К.: Вища школа, 1981.– 112с.
8. Посталюк Н.Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект. - Казань: Изд. Казанского ун-та, 1989.– 204с.
9. Психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін. / За ред. Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.
10. Сергеев О., Богданов І. Акмеологічний принцип: його сутність і призначення // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Випуск 15. Ч. I. – Херсон: Атлант, 2000. –С. 147–153.

11. Цветкова А.Т. Акмеологические подходы к вузовской подготовке учителей // Педагогика. – 1997. – №1. – С. 56–58.

Матеріал надійшов до редакції 22.09.03 р.

Войтович И.С., Галатюк Ю.М., Мыслинчук В.А. Формирование творческих педагогических умений как составной профессиональной компетентности будущего учителя физики.

Рассмотрены теоретические и методические аспекты профессиональной подготовки учителей физики в рамках акмеологического подхода; описан способ формирования творческих педагогических умений и технология подготовки студента к использованию метода моделирования в профессиональной деятельности.

Voitovych I., Halatyuk Y., Myslinchuk V. Forming creative pedagogical skills as a component of professional competence future teacher of physics.

The article considers theoretical and methodological aspects of training physics teachers within the framework of achmeological approach; it describes the way of forming creative pedagogical skills and the technology of training student to use the modelling method in professional activity